

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

УСАТИЙ ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 346.7

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор **Задихайло Дмитро Вітольдович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Подцерковний Олег Петрович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри господарського права і процесу, член-кореспондент НАПрН України;

кандидат юридичних наук, доцент **Килимник Інна Ігорівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист відбудеться 09 липня 2015 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано 28 травня 2015 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Незважаючи на те, що сектор послуг, особливо сучасних – інформаційних, науково-дослідних, фінансових тощо, в економіках інноваційного типу виходить на перше місце, промисловість у структурі економіки України, як і багатьох інших країн традиційно посідає провідне місце. Проте слід зважати на те, що одним з важливих уроків світової фінансової кризи стало те, що серед розвинутих країн найбільше постраждали від неї переважно країни, що фактично здійснили деіндустріалізацію і зробили ставку виключно на фінансові, інформаційні та інші послуги. Тому у посткризовий період стали активно відбуватися процеси реіндустріалізації, у провідних країнах Заходу згідно з їх промисловою політикою.

Господарський кодекс України є правовою базою вітчизняної промислової політики, ефективність реалізації якої залежить від оптимально виписаних норм, що потребує детальної розробки всього категоріального апарату не тільки в його економічному контексті але і в інструментально-юридичній площині. Недосконалість цього Кодексу зумовлює необхідність створення спеціального господарсько-правового механізму втілення промислової політики держави і становить окрему наукову проблему, додатково актуалізовану завданням глибокого реформування системи економічних відносин як таких.

Проблематика правового механізму формування та реалізації промислової політики держави за окремими напрямками досліджувалася в працях Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова, В. І. Кухаря, В. А. Юсупова, К. В. Єфремової, К. С. Письменної, О. Ю. Битяка, А. В. Семенішина, Т. І. Швидкої та ін.

Промислова політика держави і відповідно механізм її господарсько-правового забезпечення в сучасних умовах потребують нових концептуальних та прикладних підходів, адже сучасна промисловість функціонує в умовах періодичного загострення сировинної кризи, проблеми енергетичного забезпечення її потреб, різкої зміни локалізації основних виробничих потужностей у світовому вимірі, загострення міжнародної конкуренції внаслідок запровадження інновацій та надзвичайної концентрації капіталу в межах тих чи інших галузевих ТНК тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно з науково-дослідними роботами в межах комплексної цільової програми «Правове

забезпечення політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0106U002289). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 24 грудня 2010 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретико-методологічного обґрунтування змісту та форм правового закріплення промислової політики держави у сфері господарювання.

Відповідно до мети визначено такі завдання дисертації:

- дослідити стан, структуру й тенденції розвитку національної промисловості;
- охарактеризувати господарсько-правове забезпечення промислової політики за чинним законодавством України;
- визначити основні понятійні інструменти державної промислової політики;
- охарактеризувати правову промислову політику держави як інструментальну реалізаційну складову промислової політики;
- з'ясувати структуру змісту правової промислової політики держави як складного багатофункціонального інструментально-юридичного комплексу за функціональним критерієм.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин формування та реалізації промислової політики держави.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення державної промислової політики України.

Методи дослідження. Для виконання завдань дисертації використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Так, діалектичний метод застосовано для вивчення тенденцій розвитку національної промисловості; історичний – для узагальнення особливостей розвитку ринкової економіки та стану національної промисловості в різні періоди; формально-логічний – для визначення понять «промислова політика держави», «правова промислова політика» тощо; системно-функціональний – у дослідженні правових аспектів забезпечення промислової політики держави; формально-юридичний – при аналізі чинного законодавства; логічний – для розробки рекомендацій щодо вдосконалення засобів, форм та механізмів щодо промислової політики держави.

Теоретичну основу дослідження крім вищезазначених авторів склали роботи вітчизняних вчених у галузі господарського права, таких як: А.Г. Бобкова, О.М. Вінник, О.П. Віхров, С.М. Грудницька, В.В. Добровольська, О.Р. Зельдіна, Г.Л. Знаменський, І.М. Кравець, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, Н.О. Саніахметова, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова, В.С. Щербина та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є першим в Україні комплексним теоретичним дослідженням, яке присвячене з'ясуванню сутності господарсько-правового забезпечення промислової політики України, а також визначенню засобів та механізмів впливу держави на відносини промислового господарювання.

За результатами проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень та висновків.

Вперше:

1. Визначено промислову політику держави як специфічний синтезований механізм реалізації її власної організаційно-господарської функції, що об'єднує комплекс окремих напрямів державної економічної політики як такої і спрямований на забезпечення постійного зростання конкурентоздатності національного промислового сектору, рівня національної економічної та політичної безпеки шляхом реалізації спеціально розробленого алгоритму застосування необхідних інформаційних, програмно-організаційних, економічних, фінансових і суто правових засобів впливу на сферу відносин промислового господарювання.

2. Запропоновано визначити основні понятійні інструменти державної промислової політики, а саме: а) мету промислової політики держави, яка полягає якою є забезпеченні конкурентоздатності національної промисловості та суб'єктів промислового господарювання, інтересів національної економічної і політичної безпеки як тих що залежать від функціонування промислового сектору економіки, так і тих, що визначають властивості його розвитку в цілому; б) об'єкт промислової політики держави, який становить економічні відносини, що виникають у процесі інвестування та здійснення господарської діяльності промислових підприємств, та/або відносини, пов'язані з діяльністю підприємств промислової інфраструктури, а також є функціонуванням ринків факторів промислового виробництва; в) засоби промислової політики держави як інформаційні, програмно-організаційні, фінансові, економічні та юридичні інструменти її впливу на відносини у сфері промислового господарювання; г) механізм промислової політики держави, що полягає у політично та юридично визначеній програмній діяльності органів держави – суб'єктів організаційно-господарських повноважень, що формують та застосовують заходи промислової політики в процесі реалізації власної господарської компетенції і, таким чином, впливають на стан економічної кон'юнктури та економічну поведінку суб'єктів промислового виробництва.

3. Встановлено, що правова промислова політика держави є інструментальною та реалізаційною складовою її промислової політики, що шляхом програмного застосування організаційно-господарських та господарсько-виробничих правових засобів і механізмів забезпечує вплив

держави на відносини промислового господарювання, як шляхом застосування норм чинного законодавства України, так і шляхом активних дій впливу на законодавчу політику держави щодо необхідних трансформацій господарського законодавства, спрямованих на підвищення його ефективності у відповідно до визначених завдань.

4. Встановлено, що правова промислова політика держави як складний багатофункціональний інструментально-юридичний комплекс систематизаційно, може бути розподілений за функціональним критерієм на: а) правове забезпечення функціонування апаратної діяльності держави щодо процесів формування, схвалення та реалізації змістовних положень промислової політики; б) набуття юридичної сили положеннями змісту промислової політики держави у формі прийняття нормативно-правових актів держави особливої правової природи; в) визначення ступеня інтенсивності застосування засобів впливу держави на сферу промислового господарювання відповідно до передбачених законодавством її організаційно-господарських повноважень; г) створення в процесі нормотворчої діяльності органів держави законодавчого закріплення нових засобів та механізмів цільового організаційно-господарського впливу на сферу промислового господарювання; д) здійснення цільового удосконалення законодавчого забезпечення змісту та форм реалізації господарсько-виробничих відносин у сфері промислового господарювання; е) приєднання та встановлення міжнародно-правових режимів інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності у сфері промислового господарювання.

5. Запропоновано визначити основні понятійні інструменти правової промислової політики держави, а саме: 1) мету правової промислової політики, якою є досягнення економічних результатів промислової політики держави через забезпечення ефективності встановлених та застосованих правових засобів впливу на сферу відносин промислового господарювання; 2) об'єктами правової промислової політики держави є організаційно-господарські та господарсько-виробничі відносини у сфері промислового господарювання, зокрема, що стосуються правового положення суб'єктів промислового господарювання та підприємств промислової інфраструктури, правових режимів відповідної інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, порядку функціонування ринків факторів виробництва та системи державного регулювання господарської виробничої діяльності в цілому; 3) засоби правової промислової політики, що можуть бути репрезентованими як: а) засоби організаційно-господарського впливу на сферу промислового господарювання і, зокрема, засоби державного регулювання господарської діяльності; б) засоби регулювання господарсько-виробничих відносин в сфері промислового виробництва, зокрема їх договірно-правового забезпечення; в) засоби міжнародно-правового

регулювання інвестиційної, виробничої та експортної діяльності національних суб'єктів промислового господарювання; 4) механізм правової промислової політики, що утворюється з комплексу спеціальних правових режимів господарювання, які адресно встановлюються у визначених сегментах сфери промислового господарювання відповідно до завдань національної промислової політики.

6. Визначено, що в основу диференціації організаційно-господарських механізмів впливу держави на відносини промислового господарювання, які уособлюють окремі базові типи її промислової політики, має бути покладено відповідну сегментацію національної промислової сфери на окремі сектори, що за специфікою своїх економічних характеристик та завдань економічного розвитку вимагають адресного підходу до формування власних правових режимів господарювання.

7. Запропоновано розділити правові засоби та механізми в усіх базових сегментах реалізації державної промислової політики на групи у відповідності до таких універсальних етапів процесу господарської діяльності: а) відносини формування якісних та конкурентоспроможних факторів промислового виробництва; б) відносини безпосереднього інвестування виробничої господарської діяльності; в) відносини безпосереднього виробництва промислової продукції; г) відносини реалізації виробленої промислової продукції. Саме такі групи господарських відносин мають отримати значення макрооб'єктів правової промислової політики.

8. Встановлено, що кожному з названих етапів процесу господарської діяльності кореспондує відповідна сукупність господарсько-та податково-правових засобів та механізмів впливу на діяльність суб'єктів господарювання, що є найбільш ефективними саме для цього типу відносин у сфері промислового господарювання, зокрема: а) пряме державне кредитування, включаючи створення спеціалізованих державних фінансових установ; б) застосування лізингових засобів інвестиційного залучення у виробничий процес прогресивних видів обладнання та устаткування зі створенням як механізмів функціонування профільних державних лізингових компаній, так і пільгового кредитування недержавних лізингових компаній під окремі інвестиційні проекти; в) формування та запровадження правових механізмів інноваційного інвестування, що передбачають пряме інвестування виробничої господарської діяльності у вигляді інноваційних продуктів, включаючи розвиток відповідних різновидів комерційної концесії (інноваційного франчайзингу), інших форм трансферу та трансферу технологій; г) застосування державних закупівель на світовому ринку інноваційних продуктів з наступною передачею відповідних об'єктів суб'єктам промислового господарювання або спільного з ними придбання з

метою здійснення поточного контролю з подальшим відступленням прав на них з боку держави за умови ефективного їх використання тощо.

Удосконалено:

1. Обґрунтування багатofункціональної ролі держави в механізмі формування та реалізації промислової політики, що також має бути покладено в основу класифікації відповідних правових засобів. Так держава в системі відносин промислової політики є суб'єктом, що: а) формує та легітимізує промислову політику як інформаційний та програмно-організаційний продукт; б) застосовує визначені заходи організаційно-господарського впливу на сферу промислового господарювання, а також визначає режим застосування заходів такого впливу; в) запроваджує нові заходи організаційно-товарного впливу або komponує їх, створюючи спеціальні режими господарювання під реалізацію окремих завдань промислової політики; г) інвестує або здійснює спільну інвестиційну діяльність у сфері промислового господарювання; д) впливає на ринок виробництва промислової продукції як її споживач через механізми державних закупівель та державного замовлення; е) здійснює вплив на сферу промислового господарювання використовуючи організаційно-установчі повноваження щодо суб'єктів господарювання – державних підприємств (організацій) промислової інфраструктури, що є, зокрема, суб'єктами природних монополій; є) здійснює повноваження власника щодо використання природних ресурсів, зокрема сировинних та енергетичних; ж) водночас є суб'єктом права власності та організаційно-установчих повноважень щодо активів та підприємств державного сектору економіки, що є окремим типом об'єктів промислової політики держави.

Дістало подальшого розвитку:

1. Положення про необхідність суспільного контролю за розподілом прав власності на основні виробничі активи в контексті запобігання концентрації економічної влади в суспільно-небезпечному і економічно деструктивному масштабі. Стосовно промислової політики сформульовано тезу про необхідність диференційованого підходу законодавця до критеріїв економічної концентрації суб'єктів господарювання, що вимагає отримання від АМК України відповідних дозволів. Такі критерії мають бути розробленими щодо цілої низки галузей та видів промислового виробництва відповідно до їх сучасного стану та завдань політики щодо їх подальшого розвитку.

2. Твердження про необхідність забезпечення усіх напрямів економічної політики нормативно-правовою фіксацією їх змісту в концептуальних та програмних документах держави. У цьому контексті

запропоновано розробити і прийняти «Основні напрями промислової політики України на період до 2025 року». Необхідність урахування особливо актуальних аспектів сучасної регіональної політики для вирішення питань розміщення виробничих потужностей структурних змін у системі галузевого розподілу активів промислового виробництва, зумовлює, у свою чергу, якнайскорішої розробки окремої «Концепції регіональної промислової політики України», що має стати органічною складовою її промислової політики як такої.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені в ході дослідження наукові положення і пропозиції можуть бути використані в нормотворчій діяльності держави, в процесі удосконалення господарського законодавства, а також використані для удосконалення методологічних засад формування документів, присвячених юридичній фіксації змісту промислової політики держави, складанні відповідних програмних документів її органами щодо промислового розвитку, а також у навчально-методичній роботі – при підготовці наукових і навчальних видань, підручників, навчальних програм та викладанні курсу «Господарське право» тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Наукові результати, отримані під час дослідження, були представлені на таких наукових конференціях: «Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні» (м. Харків, 15 грудня 2009 р.), «Актуальні проблеми модернізації інноваційного законодавства України» (м. Харків, 28 жовтня 2010 р.), «Проект інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері» (м. Харків, 14 червня 2011 р.), «Юридична осінь 2011 року» (м. Харків, 9 листопада 2011 р.), «Шляхи формування національної інноваційної системи та удосконалення інноваційного законодавства» (м. Харків, 11 листопада 2011 р.), «Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні» (м. Харків, 26 квітня 2012 р.).

Публікації. За темою дисертації підготовлено 11 наукових публікацій, з яких: чотири статті – у фахових наукових виданнях, одна у зарубіжному виданні та тези шести наукових доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають 9 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 203 сторінки, з них основного тексту – 185 сторінок. Загальна кількість використаних джерел – 179 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність проведеного дослідження, стан його наукової розробленості, предмет, об'єкт, мета та завдання; викладені методологічна і теоретична основи роботи, положення, що характеризують її наукову новизну; розкривається теоретичне і практичне значення роботи.

Розділ 1 «Промислова політика держави як напрям її діяльності в сфері економіки» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Сучасний стан, структура та тенденції розвитку національної промисловості» надано загальну характеристику розвитку стратегії національної промисловості та стану нормативно-правового забезпечення. Зроблено висновок, що Україна належить до промислово розвинених країн світу, має один з найбільших у Європі і структурно розгалужених промислових комплексів. Структура промисловості охоплює базові галузі: чорну і кольорову металургію, хімію та нафтохімію, машино- і приладобудування, легку та переробну промисловість. Серед наукоємних галузей – авіакосмічна, суднобудівна, виробництво військової техніки, важке і сільськогосподарське машинобудування, верстатобудівна та інструментальна, електротехнічна і приладобудівна, виробництво засобів зв'язку, інформатики та складної апаратури, медичного устаткування, радіо-, електронна, автомобілебудівна тощо. Дослідженням сучасного стану, структури та тенденцій розвитку господарських праввідносин у національній промисловості в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій встановлено наявність диспропорцій у розвитку галузевої структури промисловості.

У підрозділі 1.2 «Господарсько-правове забезпечення промислової політики за чинним законодавством України» проаналізовано основні пріоритетні напрями промислового розвитку, зазначені в державних програмах розвитку промисловості, серед яких можна виокремити: формування повнофункціональної структури системи управління промисловістю з включенням до неї центральних і регіональних органів; структурну перебудову промислового комплексу на користь галузей, які забезпечать збільшення випуску сучасних конкурентоспроможних видів промислової продукції, що відповідає вимогам світових стандартів, та створюють основу для формування прогресивної структури експорту (в машинобудуванні – це авіаційна, ракетно-космічна підгалузі, суднобудування, верстато-інструментальне, енергетичне і сільськогосподарське машинобудування, окремі виробництва електронної техніки та засобів зв'язку); реалізація інноваційної моделі розвитку промисловості, що вміщує поєднання науково-технічної та виробничої сфер; формування повноцінного конкурентного середовища і створення рівних умов здійснення

підприємницької діяльності. При цьому встановлено, що головна мета формування промислової політики полягає у створенні сучасного, інтегрованого у світове виробництво, здатного до саморозвитку промислового комплексу. А головним завданням економічної політики держави є узагальнення загальнодержавних та регіональних напрямів реалізації промислової політики держави з метою створення відповідних правових режимів для високотехнологічних виробництв.

У підрозділі 1.3 «Синтетична природа промислової політики: її склад та функціональне призначення» здійснено дослідження та проведено аналіз галузей національної економіки щодо їх розвитку на певному етапі. Зауважено, що промислова політика держави була і залишається найважливішим компонентом економічної її політики. Разом з тим встановлено, що сучасна промисловість, включаючи традиційні добувну та обробну, функціонують в умовах загострення сировинної кризи, проблеми енергетичного забезпечення її потреб, різкої зміни локалізації основних виробничих потужностей у світовому вимірі, посилення міжнародної конкуренції та різкої актуалізації підтримки конкурентоздатності виробництва, надзвичайної концентрації капіталу в межах тих чи інших галузевих ТНК тощо. Простежується тенденція до перетворення міжнародних економічних організацій на цілком незалежні від національних урядів структури, що здійснюють регулювання світової економіки на наднаціональному рівні і набувають функцій світового уряду. Суверенні права держав при цьому обмежуються не тільки в проведенні власної економічної політики, але й на національну власність.

Таким чином, зміст промислової політики держави є інтегративним, синтетичним, цілеспрямованим на прямий економічний результат важливим господарсько-правовим феноменом у системі відносин між державою та економічною системою суспільства.

Розділ 2 «Правовий механізм формування державної промислової політики в Україні» складається з трьох підрозділів:

У підрозділі 2.1 «Суб'єкти господарської компетенції щодо формування промислової політики України» розглядається функціональне навантаження та компетенція органів держави у сфері промислової політики з метою з'ясування функції саме вищих органів державної влади, зокрема, Кабінету Міністрів України, як вищого органу в системі органів виконавчої влади. Вади конституційно-правового регулювання організації і функціонування органів виконавчої влади в Україні зумовили внутрішню дестабілізацію в країні, що призводить до виникнення соціально-політичних конфліктів, які загрожують усій системі державної влади. Проаналізовано функції державної системи управління промисловою політикою, що реалізується на регіональному рівні.

У підрозділі 2.2 «Господарсько-правові джерела об'єктивації змісту державної промислової політики» актуалізується питання, що за організаційною ознакою система науково обґрунтованих прогнозів повинна включати складання Державного прогнозу економічного й соціального розвитку країни, прогнозів окремих виробничих, управлінських і територіальних структур. Проте визнано, що формування державної політики, процес узгодження її положень з основними суб'єктами суспільних відносин відповідних сфер управління, врахування різноманітних наслідків реалізації такої політики не може бути зведено тільки до державного прогнозування та розроблення відповідних державних програм. Стверджується, що положення п. 4 ст. 9 ГК України має набути більш конкретизованого вигляду, бажано як закритого переліку видів нормативно-правових актів спеціального призначення – фіксації положень державної економічної політики в тій чи іншій сфері господарювання. Законодавчим втіленням промислової політики має стати прогнозне та програмне забезпечення, ієрархічного характеру. Це дозволить обрати найбільш дієві засоби стимулювання для кожної підгалузі промисловості окремо з урахуванням її особливостей.

З огляду на зазначене зроблено висновок, господарсько-правове забезпечення об'єктивації промислової політики держави полягає в реалізації національних інтересів у промисловій сфері, відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку країни на основі формування господарсько-правових механізмів та ефективного правового регулювання умов економічного та інституційного середовища

У підрозділі 2.3 «Шляхи вдосконалення правового механізму формування промислової політики» розглянуто особливості формування промислової політики на державному і регіональному рівнях, що є найвагомішою складовою сучасного етапу реформування промисловості, в процесі якого держава здійснює управління ринковим середовищем і окремими галузями і підприємствами, що в ньому функціонують, середовищі, з метою підвищення як бюджетної, так і комерційної ефективності промислового комплексу в цілому і окремих його елементів. Акцентовано увагу на тому, що найважливішим елементом промислової політики держави є інвестиційна та інноваційна політика. При цьому найбільш привабливими для інвесторів є традиційні галузі економіки. Перш за все, це – металургія, машинобудування, хімічна промисловість, харчова промисловість. **Державне регулювання підприємницької діяльності** є дієвою складовою реалізації промислової політики держави та органічного поєднання зусиль малого, середнього та великого бізнесу. Регуляторна політика має сприяти використанню та розвитку підприємницького потенціалу суспільства шляхом системного створення прозорих та рівних

умов господарської діяльності, започаткування та ведення власної справи. Це вимагатиме зрушень у сферах: власне регуляторної політики; реформування дозвільної системи; державної реєстрації.

Доведено, що саме тому положення промислової політики держави мають бути трансформовані в засоби її господарсько-правової політики. Це є необхідною умовою ефективності функціонування національної економіки.

Розділ 3 «Господарсько-правовий механізм реалізації державної промислової політики в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Організаційно-господарське забезпечення діяльності держави з реалізації промислової політики» з'ясовано, що ефективність управління науково-технічним прогресом залежить від якості науково-технічної і промислової політики. Мета, основні напрями, завдання, механізми формування й реалізації науково-технічної й промислової політики визначаються, на основі стану економіки країни, державних і соціальних пріоритетів, специфіки їх господарського розвитку. Принциповим питанням є взаємозв'язок науково-технічної і промислової політики з концепцією національної безпеки, стратегічними концепціями економічного, соціального та військового розвитку. Найпоширенішим механізмом реалізації непрямого державного регулювання економіки України є система податкових пільг за інвестиціями. Прагнення суб'єктів організаційно-господарських повноважень до створення конкурентоспроможного промислового комплексу, здатного в умовах глобалізації вирішувати головні завдання соціально-економічного розвитку суспільства та утвердження України як високотехнологічної держави, реалізується через її промислову політику, що прямо залежить від ефективності реформування системи управління промисловістю, подолання диспропорцій у промисловому виробництві, створення сприятливих умов економічного розвитку для суб'єктів підприємницької діяльності різних форм власності, повного та ефективного використання наявного наукового потенціалу і подальшого його розвитку для підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва та продукції. Відтак, промислова політика держави як функція та інструмент діяльності держави полягає у визначенні змісту, методів та алгоритму її правового впливу на сферу відносин господарювання і яка реалізується шляхом встановлення такої конфігурації правового господарського порядку, що є суспільно необхідною на конкретному етапі розвитку промисловості.

У підрозділі 3.2 «Господарсько-правові засоби реалізації промислової політики держави та їх класифікація» обґрунтовано, що основною правовою формою реалізації державної політики в різних сферах є затверджені Верховною Радою України загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку, охорони довкілля. Головною тенденцією розвитку законодавства про

економіку стає комплексний характер регулювання суспільних відносин. Розробка цільових комплексних програм застосовується у промисловій політиці в тих випадках, коли за рахунок ринкових механізмів не можна виконати конкретні завдання промислового розвитку. Комплексні цільові програми дозволяють взаємно пов'язати виконання етапів і робіт, виконавців, строки, ресурси, які потрібно залучити для досягнення цілей програми, а також – комплекс економічних, техніко-виробничих, науково-дослідних, організаційно-господарських заходів. У розробці цільових комплексних програм розвитку промисловості широко використовуються балансовий, нормативний, мережевий методи планування. Серед напрямків промислової політики державна підтримка науки та інновацій посідає особливе місце. Розширення виробництва новітніх зразків продукції провідних світових компаній сприяє тенденціям скорочення циклу наука – технологія – виробництво. Як свідчить досвід країн з розвинутою ринковою економікою, головним напрямом змін у державній науково-технічній політиці є поступовий перехід від підтримки окремих наукових програм до стимулювання впровадження стратегічних для національної економіки нових технологій, які застосовуються в багатьох галузях промисловості.

У підрозділі 3.3 «*Моделювання цільових господарсько-правових комплексів по реалізації промислової політики держави*» досліджуються спеціальні режими господарювання на прикладі спеціальних (вільних) економічних зон. З'ясовано, що ознаками економічних зон є: а) територіальна обмеженість; б) строковість; в) юридична підстава запровадження цих зон на певній території – спеціальний закон про конкретну спеціальну (вільну) економічну зону; г) мета створення спеціальних (вільних) економічних зон – досягнення законодавчо встановлених економічних, соціальних та науково-технічних завдань; д) спеціальний суб'єктний склад таких економічних зон: обов'язковими учасниками господарських відносин у таких зонах є органи управління спеціальної (вільної) економічної зони та суб'єкти господарювання спеціальних (вільних) економічних зон, які набувають цього статусу в спеціальному порядку за умови дотримання встановлених вимог; е) спеціальний режим господарської діяльності для суб'єктів господарювання зазначених економічних зон може включати пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва; здійснення управління спеціальних (вільних) економічних зон із застосуванням спеціально створених органів. Окремим заходом стимулювання виробництва та експорту промислової продукції запропоновано формування правового механізму прямого позаліцензійного інвестування з України національними суб'єктами промислового господарювання у закордонні об'єкти пов'язані

виробничої сервісної та торговельної діяльності у країнах-імпортерах вітчизняної промислової продукції.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні сутності господарсько-правового забезпечення промислової політики України, а також встановленні за допомогою системного господарсько-правового аналізу засобів та механізмів впливу держави на відносини промислового господарювання.

За результатами проведеного дослідження зроблено такі основні висновки:

1. Для сучасного стану їх структури й тенденцій розвитку господарських правовідносин у національній промисловості, а також у контексті сучасних соціально-економічних трансформацій характерна наявність диспропорцій у розвитку галузевої структури, її невідповідність пріоритетам розвитку правового господарського порядку, зокрема внаслідок ігнорування необхідності поєднання державного регулювання макроекономічних процесів та ринкового саморегулювання у промисловості; спостерігається руйнування балансу як приватних, так і публічних інтересів, в частині: а) зниження інноваційної активності, що зумовлює подальшу втрату конкурентоспроможності промислової продукції і витіснення вітчизняних виробників із тих ринкових сегментів, які вони займали; б) зменшення обсягів діяльності через низький рівень рентабельності у промисловості та нестачу коштів для фінансування техніко-технологічного оновлення – з кожним роком у галузі скорочується кількість спеціалістів, підвищується зношеність основних засобів.

2. Головними завданнями промислової політики держави щодо господарсько-правового забезпечення інновацій мають стати: а) стимулювання господарської діяльності та надання вигідних умов виробникам відповідної продукції для їх задоволення на зовнішніх ринках; б) ефективна господарсько-правова підтримка виробників та експортерів високих технологій і вироблених з їх використанням продуктів; в) застосування господарсько-правових механізмів, у тому числі в банківському секторі, щодо розширення платоспроможності кінцевого споживання, як більш динамічного та чутливого до новітніх зразків продукції та послуг; г) ефективна взаємодія промисловості з усіма структурами національної інноваційної системи.

3. Пріоритетами промислової політики держави мають стати: а) наукоємні машинобудівні виробництва, а саме: авіаційна та ракетно-космічна галузь, суднобудування, сільськогосподарське машинобудування,

енергетичне і транспортне машинобудування, високотехнологічне обладнання для добувної та металургійної промисловості; приладобудування у вигляді високотехнологічних приладів і систем, широкого функціонального та галузевого призначення, зокрема, для розвитку житлово-комунальної та соціальної – охорона здоров'я, освіта – сфер; оборонно-промисловий комплекс, як виробництво сучасних видів озброєння та військової техніки; виробництво екологічно і біологічно чистих харчових продуктів; б) видобуток паливно-енергетичних корисних копалин та новітні види виробництв з їх комплексного використання та переробки; в) виробництво електроенергії, у тому числі на основі відтворювальних і нетрадиційних ресурсних джерел; г) базові переробні виробництва: металургія, хімія та нафтохімія.

4. Встановлено, що з правової точки зору промислова політика держави – це діяльність суб'єктів організаційно-господарських повноважень з координації господарської діяльності промислових виробництв з метою забезпечення соціально-економічного розвитку із застосування засобів регулюючого впливу держави, спрямованих на реалізацію її стратегічних завдань щодо удосконалення існуючої структури промисловості, забезпечення прискорення її інноваційного розвитку, підтримки інтересів національного товаровиробника і підвищення конкурентоспроможності промислової продукції до світового рівня.

5. Господарсько-правове забезпечення об'єктивації промислової політики держави полягає у реалізації національних інтересів у промисловій сфері, що має відповідати пріоритетам соціально-економічного розвитку країни, на основі створення господарсько-правових механізмів та ефективного правового регулювання умов економічного та інституційного середовища. Мета й пріоритетні напрями промислової політики держави визначаються виходячи з головних вимог – забезпечення конкурентоспроможності промислової сфери, розвитку наукового потенціалу та відповідного інноваційно-інвестиційного забезпечення промисловості України у світовій економіці.

6. З'ясовано, що основними напрямами вдосконалення законодавства, пов'язаного із формуванням промислової політики, є: а) нормативна регламентація правового статусу промислової політики держави як окремого напрямку її економічної політики, порядку формування й використання державних ресурсів, порядку взаємодії у сфері правового забезпечення формування промислової політики держави, механізмів господарсько-правового забезпечення діяльності у різних галузях національної економіки; б) усунення невиправданих нормативних бар'єрів для суб'єктів господарювання при реалізації промислової політики держави, в тому числі скасування неефективних механізмів контролю, включаючи

процедури ліцензування, сертифікації, реєстрації, одержання дозволів; в) внесення змін у чинні процедури зовнішньоторговельної діяльності, спрямованих на усунення невинуватених обмежень у діяльності вітчизняної промисловості порівняно із закордонною практикою; г) створення відповідної до міжнародних зобов'язань України нормативної бази щодо інноваційної, інвестиційної діяльності та охорони об'єктів інтелектуальної власності, а також ефективних правозастосовних механізмів; д) уточнення нормативних правил, пов'язаних із правовими механізмами формування промислової політики, зняття невинуватених обмежень для діяльності вітчизняної промисловості.

7. Встановлено, що для забезпечення конкурентоспроможності промисловості та її розвитку необхідно створити сприятливі макроекономічні умови: визначити механізми здешевлення кредитних ресурсів до рівня світових; врегулювати діяльність природних монополій. У свою чергу, розвиток в Україні системи стратегічного планування формування та реалізації промислової політики держави має бути одним із пріоритетних напрямів роботи у сфері реформування інститутів національної економіки.

8. Виходячи з організаційно-господарських та функціональних особливостей суб'єктів реалізації промислової політики держави, ефективний регулюючий вплив держави у промисловій сфері може бути реально забезпечений за такими напрямами: а) створення сприятливих умов для розвитку всієї промисловості шляхом: реалізації господарсько-правових заходів щодо державної підтримки науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), прикладних і фундаментальних наукових досліджень; поліпшення організаційно-господарської структури окремих конкурентоспроможних галузей економіки та їх інфраструктурного забезпечення, у тому числі на основі господарсько-правових засобів та формування сучасної національної господарської системи з повноцінними складовими галузевого, регіонального та корпоративного рівня; системного вдосконалення господарсько-правового забезпечення промислової діяльності; б) формування спеціальних господарсько-правових механізмів реалізації промислової політики держави з урахуванням сучасних особливостей суб'єктів організаційно-господарської діяльності.

9. Основними напрямами, що сприятимуть поліпшенню реалізації промислової політики держави є: а) державна підтримка науки та інновацій; б) реформування відносин власності, яке здійснюється шляхом приватизації, корпоративізації та передачі в оренду державних підприємств; в) державне регулювання ціноутворення на промислові товари шляхом: зміни ставок та порядку нарахування амортизації, удосконалення оподаткування, вступу

України до міжнародних інтеграційних об'єднань, встановлення квот та мита в зовнішній торгівлі тощо.

10. Досягнення стратегічних цілей промислової політики держави потребують застосування таких господарсько-правових інструментів: а) розширення обсягів державного замовлення для проведення НДДКР і промислове освоєння технологій та продукції, що є стратегічними пріоритетами, забезпечення інноваційного розвитку та конкурентоспроможності; б) оптимізація податкового навантаження, з наступним його впливом на інвестиційно-інноваційні процеси; в) посилення тактичної гнучкості тарифного регулювання експорту-імпорту промислової продукції з огляду на вимоги СОТ і практики державного втручання; г) ефективне використання потенціалу методів нетарифного регулювання експорту-імпорту за захистом економічних інтересів вітчизняних товаровиробників в визнаних міжнародної практикою правових формах; д) всебічне стимулювання процесів капіталізації промислових активів (підприємств) і реструктуризація існуючого акціонерного капіталу для активізації інвестицій; е) підвищення ефективності довгострокового кредитування промисловості комерційними банками України через економічне і податкове стимулювання.

11. В основу диференціації організаційно-господарських механізмів впливу держави на відносини промислового господарювання, які уособлюють окремі базові типи її промислової політики, має бути покладено відповідну сегментацію національної промислової сфери на окремі сектори, що за специфікою власних економічних характеристик та завдань економічного розвитку вимагають адресного формування спеціальних правових режимів господарювання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях з юридичних наук

1. Усатий В. О. Національний промисловий комплекс як об'єкт господарсько-правової політики / В. О. Усатий // Вісник Національного університету “Юридична академія імені Ярослава Мудрого”. Серія : Економічна теорія та право: зб. наук. пр. – Х.: Право, 2014. – №2 (17). – С. 215-224.

2. Усатий В. О. Синтетична природа промислової політики держави (правові аспекти) / В. О. Усатий // Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія : Економічна теорія та право: зб. наук. пр. – Х.: Право, 2014. – №3 (18). – С. 206-215.

3. Усатий В. О. Господарсько-правове забезпечення промислової політики держави / В. О. Усатий // Юрист України : наук.- прак. журн. /

редкол.: С. П. Погребняк, Ю. В. Баулін, Ю. П. Битяк та ін. – Х.: Право, 2014. – №2 (27). – С. 73-81.

4. Усатий В. О. Сучасний стан національної промисловості та напрями законодавчої промислової політики / В. О. Усатий // Право та інновації: наук.-практ. журн. / редкол. Ю. Є. Атаманова та ін. – Х.: Право, 2014. – № 2 (6) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirmik/2.2014/9.1.pdf – Загол. з екрану

Публікація в іноземному виданні з юридичних наук, включеному до міжнародної наукометричної бази

1. Усатий В. О. Формирование промышленной политики: задачи субъектов организационно-хозяйственных полномочий / В. О. Усатий // Экономика и право Казахстана. – 2014. – №21. – С. 44-47.

Тези доповідей

1. Усатий В. О. Інноваційна складова в системі промислової політики держави (господарсько-правовий аспект) / В. О. Усатий // Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні: мат.наук.практ.конф. (15 грудня 2009 р., м. Харків) / редкол.: Ю. П. Битяк, С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задохайло. – Х.: ФІНН, 2011. – С. 85-88.

2. Усатий В. О. Синтетичний характер промислової політики держави : питання господарсько- правового забезпечення / В. О. Усатий // Актуальні проблеми модернізації інноваційного законодавства України: мат.наук.- практи.конф. (28 жовтня 2010 р., м. Харків) / редкол.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала.– Х.: НДІ ПЗІР, 2010. – С. 88-90.

3. Усатий В. О. Кодифікація інноваційного законодавства в механізмі реалізації промислової політики держави / В. О. Усатий // Проект інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері: мат.наук.-практ. конф. (14 червня 2011 р., м. Харків) / редкол.: С.М. Прилипка, Ю.Є. Атаманова, Д.В. Задохайло. – Х.: «ФІНН», 2011. – С. 335-337.

4. Усатий В. О. Організаційно-правові аспекти промислової політики держави: проблема базової доктрини / В. О. Усатий // Юридична осінь 2011 року: зб. тез доповід. та наук. повід. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. Молодих учених та здобув. (9 листопада 2011 р., м. Харків) / НУ “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”, 2011.– С. 120-122.

5. Усатий В. О. Загальнодержавна цільова програма розвитку промисловості (господарсько-правове забезпечення) / В. О. Усатий // Шляхи формування національної інноваційної системи та удосконалення інноваційного законодавства: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (11 листопада 2011 р., м. Харків) / редкол.: С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задохайло. – Х.: НДІ ПЗІР, 2011. – С. 295-300.

6. Усатий В. О. Окремі правові аспекти формування промислової політики держави / В. О. Усатий // Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні : мат. круг. столу (26 квітня 2012 р., м. Харків) / редкол.: Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, В. С. Мілаш. – Х.: Юрайт, 2012. – С. 130-134.

АНОТАЦІЯ

Усатий В. О. Господарсько-правове забезпечення державної промислової політики України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2015.

Дисертація є самостійним і завершеним науковим дослідженням, містить нові теоретично обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують наукове завдання, що полягає у з'ясуванні понятійних інструментів правової промислової політики держави, а також встановленні за допомогою системного господарсько-правового аналізу засобів та механізмів впливу держави на відносини промислового господарювання.

Дисертацію присвячено дослідженню правової промислової політики як господарсько-правового феномену. Розкривається, механізм впливу держави на сферу промислового господарювання шляхом визначення поняття «правова промислова політика», її мети, об'єктів, засобів, критеріїв диференціації правових режимів господарювання залежно від сегментації сфери промислового господарювання та завдань промислової політики держави.

Здійснено поділ правових засобів та механізмів промислової політики держави на етапах формування факторів промислового виробництва, інвестування у виробничі активи, відносин власне виробництва товарів та послуг з їх реалізації.

Запропоновано розробити і прийняти «Основні напрями промислової політики України на період до 2025 року», а також «Концепцію регіональної промислової політики України».

Ключові слова: промислова політика держави, правова промислова політика держави, правові засоби промислової політики держави, об'єкти правової промислової політики держави, господарсько-правове забезпечення, конкурентоздатність.

АННОТАЦИЯ

Усатый В. А. Хозяйственно-правовое обеспечение государственной промышленной политики Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно - процессуальное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2015.

Диссертация является самостоятельным и завершенным научным исследованием, содержит новые теоретически обоснованные результаты, которые в совокупности решают научную задачу по выяснению понятийного аппарата инструментов правовой промышленной политики государства, а также установлению с помощью системного хозяйственно-правового анализа средств и механизмов воздействия государства на отношения промышленного хозяйствования.

Диссертация посвящена исследованию правовой промышленной политики как хозяйственно-правового феномена. Раскрыт механизм воздействия государства на сферу промышленного производства путем определения его основного понятия «правовая промышленная политика», ее цели, объекты, средства, механизмов, критериев дифференциации правовых режимов хозяйствования в зависимости от сегментации сферы промышленного хозяйства и задач промышленной политики государства выделены сектора промышленности, которые представлены: неконкурентоспособными видами производств без необходимых конкурентных преимуществ; конкурентоспособными видами производств, которые опираются на уже сформированные конкурентные преимущества; видами производств, которые при условии государственной поддержки могут обрести требуемый уровень конкурентоспособности и интегрироваться в мировую экономику; видами производств, которые обеспечивают интересы экономической и политической безопасности в сфере промышленного производства.

Осуществлено распределение правовых средств и механизмов исходя из целей и содержания промышленной политики государства на этапах формирования факторов промышленного производства, инвестирования в производственные активы, отношений собственно производства товаров и услуг, а также отношений, связанных с их реализацией.

Обосновано, что современный этап социально-экономического развития страны предполагает разработку и внедрение промышленной доктрины, направленной на обеспечение инновационного развития промышленности путем рационального использования имеющихся ресурсов

и соответствующего нормативно-правового обеспечения. В связи с этим предложено разработать и принять «Основные направления промышленной политики Украины на период до 2025 года», а также «Концепцию региональной промышленной политики Украины».

Ключевые слова: промышленная политика государства, правовая промышленная политика государства, правовые средства промышленной политики государства, объекты правовой промышленной политики государства, хозяйственно-правовое обеспечение, конкурентоспособность.

SUMMARY

Usatui V. O. Economic and legal support of the state industrial policy of Ukraine. – The manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.04 – Economic Law; economic and procedural law. – National Law University, Yaroslav the Wise, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2015.

The thesis is independent and complete research, provides new theoretical results proved that collectively solve scientific challenges is that the proposed new decision of scientific problems and solve scientific challenges is to clarify the conceptual legal instruments Industrial policy and establishing through system of economic and legal analysis tools and mechanisms of state industrial relations management.

Thesis deals with the legal industrial policy as economic and legal phenomenon that can be disclosed as a mechanism of state influence on the scope of industrial management by defining its key content categories, such as the legal concept of industrial policy, its goal, objects, tools, mechanism, criteria of differentiation legal regimes depending on the economic sphere of industrial economic segmentation and objectives of industrial policy.

The work carried out distribution of legal means and mechanisms of industrial policy at the stages of the factors of industrial production, investment in productive assets, relationships actually produce goods and services and as to their implementation.

It is proposed to develop and adopt "Guidelines for Industrial Policy of Ukraine for the period until 2025" and the "Concept of Regional Industrial Policy of Ukraine."

Keywords: industrial policy, industrial policy legal state, legal means of industrial policy, industrial objects of legal policy, economic and legal support, competitiveness.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук,
доцент Бойчук Р.П.

Підписано до друку _____.2015. Формат 60x90 1/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. _____. Облік.-вид.арк. _____.
Тираж 100 прим. Зам. № _____

Друкарня
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська,77